

Konieczność usunięcia elektrody endokawitarnej przy rozbudowie układu stymulującego serca u chorej z niedrożnością żyły podobojczykowej lewej – opis przypadku

Necessity of endocardial lead removal in device upgrade in a patient with left subclavian vein occlusion – a case report

Barbara Małecka¹, Andrzej Ząbek¹, Andrzej Kutarski², Andrzej Maziarz¹, Jacek Lelakowski¹

¹ Oddział Kliniczny Elektrokardiologii, Krakowski Szpital Specjalistyczny im. Jana Pawła II, Kraków

² Klinika Kardiologii, Uniwersytet Medyczny, Lublin

Abstract

We describe a method of regaining venous access to the heart in a patient with permanent atrial stimulation, in whom the pacing system upgrade to the atrio-ventricular one was necessary. However, left subclavian vein occlusion was found. We used an existing lead as a conduit. During such treatment the lead was removed. After a recanalisation the therapeutic aim was achieved – there were two new leads implanted.

Key words: venous occlusion, venography, percutaneous lead extraction, permanent pacing, device upgrade

Kardiologia Polska 2009; 67: 451-454

Wstęp

Wprowadzenie w późnych latach 50. XX wieku elektrod endokawitarnych spowodowało rozwój stałej stymulacji serca i objęcie tym leczeniem wielomilionowej grupy osób na całym świecie. Obecnie dostarczane są coraz to nowe dane świadczące o tym, że przewlekła obecność elektrod w układzie sercowo-naczyniowym nie jest obojętna. Oprócz oczekiwanych korzyści niesie możliwość skutków ubocznych wynikających z długoletniej obecności ciała obcego. Tym samym pierwotna nadzieja, że polimerowe zewnętrzne izolacje elektrodowe i miniaturyzacja elektrod doprowadzą do ich pełnej biokompatybilności, nie spełniła się. Zwracającym obecnie uwagę, ale wciąż niedocenianym efektem obecności elektrod w żyłach doprowadzających do serca jest przewężenie naczyń aż do ich całkowitej niedrożności. Występowanie powyższego zjawiska szacuje się na podstawie przeprowadzonych badań obrazowych na 30–75% [1, 2]. Nieprawidłowość spływu żylnego przebiega na ogół bezobjawowo. Ujawnia się i staje się poważ-

nym problemem dopiero przy konieczności rozbudowy lub zmiany systemu stymulacji, kiedy konieczna jest implantacja nowej elektrody lub elektrod. W infekcyjnych powikłaniach przewlekłej stymulacji – nie tylko w zapaleniu wsierdza, ale i większości przypadków infekcji łoża stymulatora – uznanym postępowaniem jest usunięcie układu stymulującego w całości, połączone z długotrwałą celowaną antybiotykoterapią [3]. Od wielu lat przy usuwaniu elektrod endokawitarnych stosowana jest technika przezżylna. Ta procedura jest mniejszym obciążeniem dla chorego w porównaniu z zabiegiem kardiochirurgicznym, przede wszystkim obarczona jest 10-krotnie mniejszą śmiertelnością [4]. Zabieg przezżylnego usuwania elektrod endokawitarnych przeprowadza się na świecie w wybranych referencyjnych ośrodkach, w Polsce natomiast takiego nie utworzono. W 2000 r. przedstawiono wskazania do zabiegów usunięcia elektrod endokawitarnych (kryteria NASPE), wśród których w I klasie wskazań znalazło się usuwanie elektrody w celu odzyskania dostępu żylnego do serca [5].

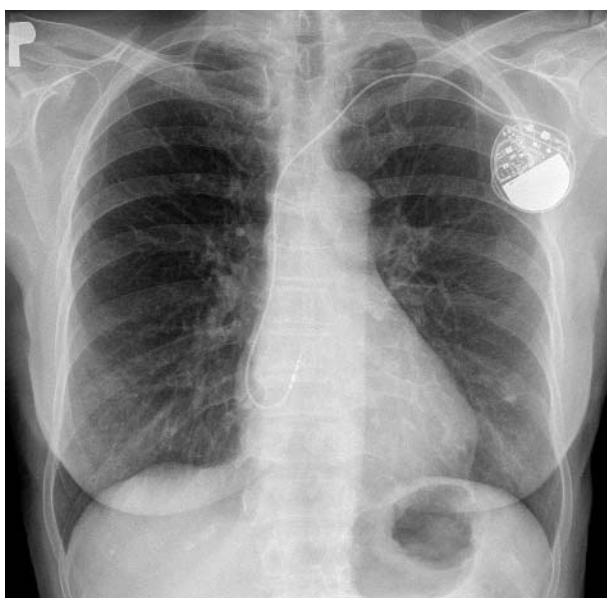

Adres do korespondencji:

lek. med. Andrzej Ząbek, Oddział Kliniczny Elektrokardiologii, Krakowski Szpital Specjalistyczny im. Jana Pawła II, ul. Prądnicka 80, 31-202 Kraków, tel.: +48 12 614 23 81, e-mail: andrzej_j_z@poczta.onet.pl

Opis przypadku

U 78-letniej kobiety z chorobą niedokrwienną serca przed ponad 2 laty implantowano przedsionkowy układ stymulujący (AAI) z powodu zespołu chorego węzła zatokowego (bradykardia zatokowa z objawami zaburzeń równowagi). Endokawitarna dwubiegunowa elektroda z aktywnym mocowaniem (Biotronic Selox SR 53) została implantowana w uszku prawego przedsionka przez nakłucie lewej żyły podobojczykowej i połączona ze stymulatorem SSIR (Vitatron C20SR) umieszczonym w podskórnej łoży na lewym mięśniu piersiowym większym. W czasie kolejnych wizyt kontrolnych: pierwszej po miesiącu od zabiegu i 2 następnych co pół roku, obserwowano prawidłowe funkcjonowanie stymulatora. Kolejne zgłoszenie się kobiety wynikało z nawrotu zaburzeń równowagi, natomiast podczas kontroli układu stwierdzono nieskuteczną stymulację. Chorą zakwalifikowano do rewizji układu. Śródzabiegowo rozpoznano przecięcie elektrody w miejscu jej podszycia w łoży stymulatora przez niewchłaniające nici zaciśnięte na elektrodzie (poprzez nakładkę pogrubiającą). Uszkodzoną elektrodę usunięto, stosując trądkę bezpośrednią. Jednocześnie implantowano nową wkłótkową elektrodę przedsionkową (Medtronic CapSureFix), wykonując w tym celu ponowne nakłucie lewej żyły podobojczykowej (Rycina 1). W późniejszych kontrolach ambulatoryjnych przez 10 miesięcy rejestrowano prawidłowe parametry elektryczne elektrody, a chora pozostawała w dobrym stanie ogólnym. Nawrót dolegliwości (zawroty głowy, osłabienie i kołatania serca) spowodował wykonanie dodatkowych badań, w tym całodobowego monitorowania EKG metodą Holtera. Ostatecznie wykryto przyczynę

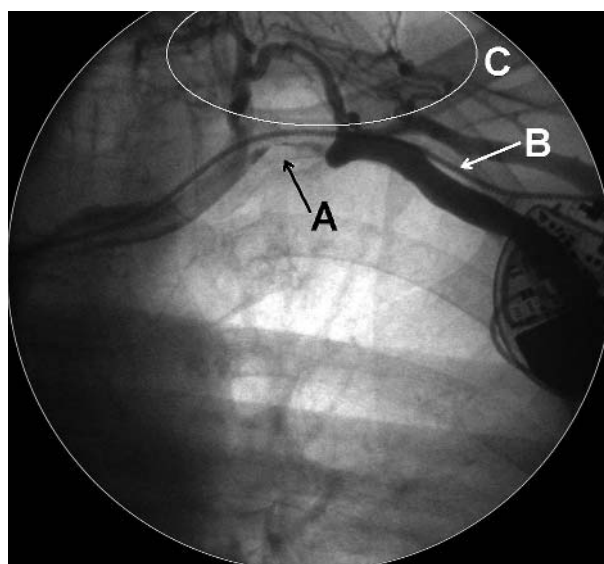

Rycina 1. RTG klatki piersiowej przed zabiegiem – projekcja tylna-przednia. Widoczna elektroda przedsionkowa implantowana do uszka prawego przedsionka

nę dolegliwości kobiety – epizody bloku przedsionkowo-komorowego II stopnia 2 : 1 oraz napady migotania przedsionków. Z uwagi na całokształt obrazu zdecydowano o rozszerzeniu systemu stymulacji jednojamowej AAI do przedsionkowo-komorowej DDD. Konieczna była implantacja drugiej elektrody do prawej komory serca. W wykonanej przed zabiegiem wenografii stwierdzono całkowitą niedrożność lewej żyły podobojczykowej (Rycina 2.). W takiej sytuacji zastosowano wskazanie I klasy wg NASPE [5] do usunięcia czynnej, nieuszkodzonej elektrody przedsionkowej w celu odzyskania światła w niedrożnej żyłę doprowadzającej do serca, aby implantować dwie nowe elektrody – przedsionkową i komorową.

Opis zabiegu

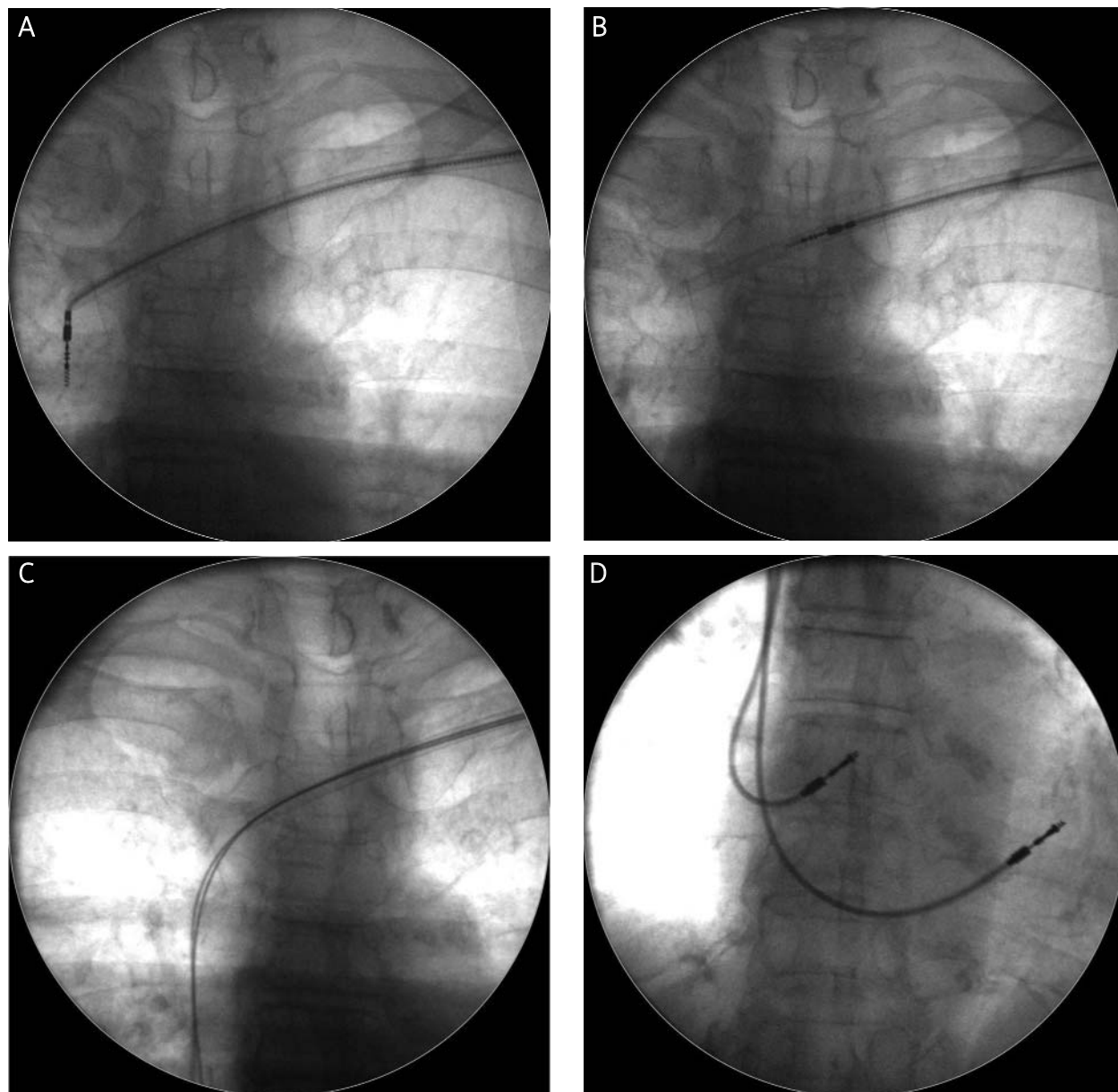
Po sprawdzeniu, czy chora nie jest zależna od rytmu stymulatora, i po znieczuleniu miejscowym lewej okolicy podobojczykowej wyłoniono stymulator i pobliski odcinek elektrody z łoży. Następnie odcięto proksymalny fragment elektrody łączący ją ze stymulatorem i nici zaciśnięte na elektrodzie poprzez nakładkę, będące podszyciem w łoży. Uszaną elektrodę uwolniono z przyrostów w łoży oraz rozpełtano. W kolejnym etapie wewnątrz elektrody wypełniono przewodnikiem i w ten sposób usztywniono. Całość (wszystkie warstwy elektrody wraz z przewodnikiem) ciasno związano nićmi napinającymi elektrodę i tworzącymi przeciwtrądkę podczas manewru przesuwania po elektrodzie teleskopowych dylatorów Byrda. Użyto polipropylenowych zielonych rozszerzaczy Byrda. Stosując siłę rotacyjno-tnącą, stopniowo uwalniano elektrodę z jej przyrostów łącznotkankowych w żyłę podobojczykowej, bezimiennej

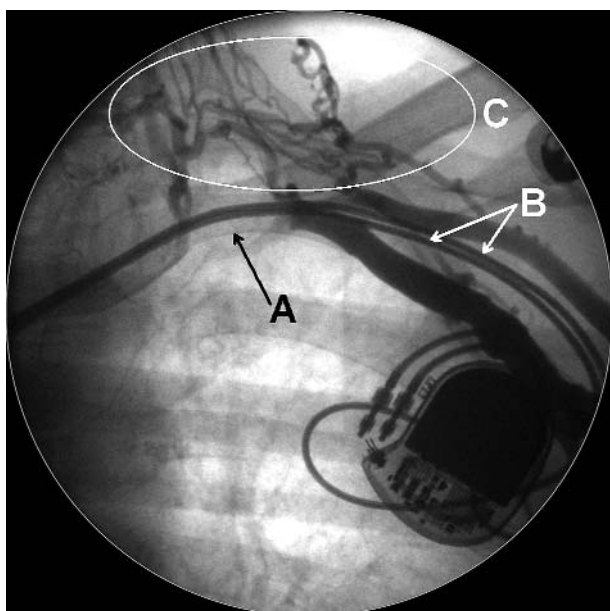
Rycina 2. Wenografia lewego splotu żylnego przed zabiegiem: **A** – miejsce niedrożności lewej żyły podobojczykowej, **B** – elektroda przedsionkowa widoczna w świetle niedrożnej lewej żyły podobojczykowej, **C** – sieć krążenia obocznego

i próżnej górnej. Przy usuwaniu elektrod z aktywnym mocowaniem – wkrętowych, obroty koszulkami wchodzącymi w skład dylatora wykonywano w kierunku przeciwnym do ruchu wskazówek zegara. Kiedy pierścień elektrody dwubiegunowej znalazł się we wnętrzu wewnętrznej koszulki dylatora, elektrodę wykręcono z wsierdzia prawego uszka (Rycina 3. A, B). Elektrodę pozostającą w wewnętrznej koszulce układu teleskopowego dylatora wysunięto w całości z zewnętrznej koszulki, która pozosta-

ła w żyłę próżnej górnej, zabezpieczając w ten sposób dostęp do jam serca. Przez tak odzyskane światło wprowadzono dwa przewodniki dla założenia zestawu Seldingera (Rycina 3. C). Technika Seldingera implantowano dwie nowe elektrody (Rycina 3. D), a następnie nowy sekwencyjny przedsionkowo-komorowy stymulator serca, umieszczając go w dotychczasowej łoży. Po zabiegu wykonano kontrolną wenografię i stwierdzono nadal niedrożność lewej żyły podobojczykowej (Rycina 4.).

Rycina 3. Skopia śródzabiegowa z odzyskiwania dostępu do serca podczas rozbudowy systemu AAI do DDD: **A** – usuwana elektroda przedsionkowa widoczna w świetle dylatora Byrda, końcówka elektrody pozostaje na zewnątrz dylatora, w początkowym odcinku żyły próżnej górnej, **B** – usuwana elektroda przedsionkowa widoczna w całości w świetle dylatora Byrda, końcówka koszulki dylatora pozostaje przy wejściu do żyły próżnej górnej, **C** – dwa metalowe przewodniki systemu Seldingera wprowadzone przez odzyskane dylatorem Byrda światło, **D** – elektrody przedsionkowa i komorowa implantowane w sercu

Rycina 4. Wenografia lewego splotu żylnego po zabiegu: **A** – miejsce niedrożności lewej żyły podobojczykowej, **B** – elektrody przedsionkowa i komorowa widoczne w świetle niedrożnej lewej żyły podobojczykowej, **C** – sieć krążenia obocznego

Dyskusja

Niedrożność żył doprowadzających do serca w obecności elektrod endokawitarnych jest częstym, choć na ogół bezobjawowo przebiegającym zjawiskiem. Nasze doświadczenia potwierdzają dane prezentowane w piśmiennictwie [1, 2]. U chorych kwalifikowanych do zabiegów rozbudowy układów stymulujących wykonujemy wenograficzne obrazowanie splotu żylnego do serca po stronie stymulatora. Proponujemy taką ocenę jako postępowanie standardowe przed każdą planowaną rozbudową układu stymulującego.

W prezentowanym przypadku opisujemy usunięcie prawidłowej (czynnej) elektrody w celu odzyskania światła w naczyniu żylnym (po wcześniejszej ocenie niedrożności), aby w ten sposób implantować potrzebne chorej dwie elektrody. Wykorzystano obecną elektrodę, traktując ją jako przewodnicę do rozszerzadła Byrda i odzyskując tym samym światło naczynia. Tak stworzono możliwości techniczne do implantacji dwóch elektrod niezbędnych dla chorej. Alternatywną metodą postępowania przy wykazaniu drożnym prawym splotem żylnym byłaby implantacja elektrody tamże, z tunelowaniem elektrody pod skórą do łoża stymulatora umieszczonego po stronie przeciwnej [6, 7]. Mankamentem takiego manewru jest możliwość spowodowania niedrożności żylny po obydwu stronach i wystąpienie zespołu żyły próżnej górnej. Z podskórnym tunelowaniem elektrody z jednej okolicy podobojczykowej do drugiej związane jest ryzyko martwicy skóry i tkanek

otaczających [8]. Wobec tego uzasadnione było zastosowanie zaprezentowanego manewru usuwania elektrody w celu odzyskania dostępu do serca. W naszej ocenie zabieg taki obciążony jest mniejszym ryzykiem powikłań niż przedstawione powyżej rozwiązania alternatywne.

Wnioski

1. Po implantacji układu stymulującego często spotkanym (aczkolwiek najczęściej bezobjawowym) zjawiskiem jest zwężenie światła żył, do całkowitej niedrożności włącznie.
2. Niedrożność żyły podobojczykowej lub bezimiennej uniemożliwia implantację kolejnych elektrod w standardowych procedurach przezżylnych.
3. W razie niedrożności żył możliwe jest odzyskanie dostępu do jam serca dla implantacji nowych elektrod z wykorzystaniem wszczepionej wcześniej elektrody jako przewodnicy, przy jednoczesnym jej usunięciu.
4. Rutynowym postępowaniem u chorych kwalifikowanych do zabiegów rozbudowy układów stymulujących powinna być wenografia splotu żylnego po stronie istniejącego stymulatora.

Piśmiennictwo

1. Haghjoo M, Nikoo MH, Fazelifar AF, et al. Predictors of venous obstruction following pacemaker or implantable cardioverter-defibrillator implantation: a contrast venographic study on 100 patients admitted for generator change, lead revision, or device upgrade. *Europace* 2007; 9: 328-32.
2. Rozmus G, Daubert JP, Huang DT, et al. Venous thrombosis and stenosis after implantation of pacemakers and defibrillators. *J Interv Card Electrophysiol* 2005; 13: 9-19.
3. Klug D, Balde M, Pavin D, et al., for the People Study Group. Risk factors related to infections of implanted pacemakers and cardioverter-defibrillators: results of a large prospective study. *Circulation* 2007; 116: 1349-55.
4. Camboni D, Wollmann CG, Löher A, et al. Explantation of implantable defibrillator leads using open heart surgery or percutaneous techniques. *Ann Thorac Surg* 2008; 85: 50-5.
5. Love CJ, Wilkoff BL, Byrd CL, et al. Recommendations for extraction of chronically implanted transvenous pacing and defibrillator leads: indications, facilities, training. *Pacing Clin Electrophysiol* 2000; 23: 544-51.
6. Byrd C. L. Managing device-related complication and transvenous lead extraction. In: Ellenbogen KA, Kay GN, Lau CP, Wilkoff BL. *Clinical cardiac pacing, defibrillation, and resynchronization therapy*. 3rd ed. *Saunders Elsevier* 2007; 855.
7. Małecka B, Ząbek A, Phitzner R, et al. Zakrzepica żyły podobojczykowej u pacjenta ze stymulacją CRT i urwaną elektrodą przedsionkową – sposób naprawy układu. XVI Konferencja Sekcji Rytmu Serca Polskiego Towarzystwa Kardiologicznego, Sopot, 14-16 czerwca 2007. *Folia Cardiologica Excerpta* 2007; 2 (Supl. C): 32, abstr. 103.
8. Lieberman RA. Managing difficult venous access. Materiały konferencyjne. The 9th International Dead Sea Symposium (IDS) September 2008.